

- א. ביטול עבודת כוכבים מועיל לבטל משמשיה.
א. לדברי הראב"ד (מובא בר"ן וריטב"א), מועיל הביטול למשמשין אפילו הם ביד ישראל. ויש אומרים דוקא באו לידו ולא זכה בהם (עריטב"א).
ב. העובד להר וכד' וביטלו; יש להסתפק האם נתבטלו בכך המשמשין אם לאו, כי שמא הואיל וההר לא נאסר מעולם אין ביטולו כלום (עפ"י מנחת חינוך תכה).
- ב. ביטול המשמשין מועיל להם בלבד, אך לא לע"ז עצמה.
- ג. ע"ז של ישראל אין לה בטלה וטעונה גניזה (ושם בסתר – מלמד שטעונים גניזה; לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה"א – מה מזבח טעון גניזה אף אשרה).
א. לפרש"י (ותוס' יבמות קד.), גונזה בקרקע בשלמותה. והתוס' והריטב"א מפרשים שטעונה שריפה ושחיקה כע"ז של גוי.
ב. משמשי ע"ז של ישראל; יש אומרים אין להם ביטול (עפ"י ראב"ד רמב"ן ומאירי) ויש אומרים יש להם (רב האי. מובא בריטב"א ומאירי; וע' גם בטור יו"ד קמו ובהגהות מיימוניות פ"ח בשם היראים).
- ד. אין ישראל יכול לבטל עבודה זרה, לא שלו ולא של גוי (שעובד כוכבים פוסל אלוהו למדו, ולא ישראל. רש"י).
אפילו נתן לו רשות עובד כוכבים לבטל אליליו, אין יכול ישראל לבטל (רמב"ם ח, ט; יו"ד קמו). ויש שכתבו שבאופן זה מבטל (עפ"י שלטי הגבורים).
- ה. עכו"ם ששותפים בה ישראל ועובד כוכבים; ישראל ודאי אינו יכול לבטלה, לא את חלקו ולא חלק העובד-כוכבים.
העובד-כוכבים, בילדותו שנה רבי שיכול לבטל הכל, כי ישראל עובדה על דעתו של העכו"ם. ואולם בזקנותו חזר ואמר שאין יכול לבטל.
הלכה כדברי רבי בזקנותו (רמב"ם ח, ט; יו"ד קמו). ואף חלקו של העכו"ם אסור, שבדאורייתא אין ברירה (עמאירי). ויש אומרים שאיסורי ע"ז דרבנן הלכך חלקו של העכו"ם מותר, שהרי בדרבנן יש ברירה (עפ"י אור זרוע ע"ז רי).

דף נג

- צג. א. מהם דרכי הביטול של עבודת כוכבים?
ב. אלו מעשים אינם נחשבים כביטול לדברי הכל?
ג. אלו אופני ביטול שנויים במחלוקת?
א. אופני ביטול עבודת כוכבים:
עובד כוכבים שקטע ראש אזנה, ראש חוטמה, ראש אצבעה; פחסה בפניה וקלקל צורתה – אע"פ שלא חיסרה; עבודת כוכבים שעזבה עובדיה בשעת שלום [או אף בשעת מלחמה – באופן שיכולים לחזור ולא חזרו, כגון בית נמרוד שנפצו ממנו בוני המגדל ולא חזרו].
וכן מבואר בסוגיא שהמשכן עבודת כוכבים על דעת חבלה, לדברי הכל בטלה.
מבואר לעיל שהמחפה דרכים באבני מרקוליס או שבנאם בבנין (רמב"ם ח, יב) – בטלו.

ב. מעשים שאינם מועילים לבטלה:

רקק בפניה; השתין בפניה; גררה בטיט, סחוב והשלך; זרק בה צואה; קיללה. וכן פחסה בקורנס ולא קלקל צורתה; לוח עליה (בכלל זה מישכנה ולא נשתקעה ביד המלוה. תוס'); מישכנה לבעל חובו על מנת לעבדה (או אפילו בסתם, לעובד כוכבים שאינו צורף. כ"מ בתוס'); נפלה עליה מפולת; גנבוה לסטים, אפילו בעליה אינו מחזר אחריה; הניחיה בעלים והלכו למדינת הים ועתידיים לחזור; עבודת כוכבים שהניחיה עובדיה בשעת מלחמה.

א. עכו"ם שאבדה במקום שהרבים מצויים, מבואר לעיל (ג) שאינה בטילה, כי המאבד מקוה שתגיע ליד עכו"ם ויעבדנה.

ב. יש אומרים שלא אמרו בנוהג בה בבזיון שאינה בטילה, אלא באקראי בעלמא, שמתקצף ומקלל אליליו וחוזר בו. אבל כשנוהג בבזיון תדיר – ודאי בטילה. ויש חולקים (עריטב"א ומאירי).

ג. מכרה לעובדיה – אינו בטול. אבל אם דעתו להתגייר, שוב אינו חושש לה ומכירתו נחשבת ביטול (תוס' סד. עפ"י הגמרא שם).

ג. אופני ביטול השנויים במחלוקת:

מכרה או מישכנה בסתם (ונשתקעה ביד המלוה. תוס'), רבי אומר: ביטל. וחכמים אומרים: לא ביטל. לפי דעה אחת מחלוקתם אמורה רק כשמסרה לצורף עובד כוכבים, אבל מסרה לישראל – דברי הכל ביטל. ולדעה אחרת בין בזה בין בזו מחלוקת (כן פרשו התוס' למסקנא וכ"מ מפרש"י). אבל יש אומרים שהספק לא נפשט, ויש צד לומר שהמחלוקת רק במכרה לישראל, אבל מכרה לעובד כוכבים לדברי הכל אינה בטילה).

ודוקא כשידע המוכר במכירתה, אבל המוכר גרוטאות ונמצאה זו בין הגרוטאות – אין כאן ביטול.

א. משמע בתוס' שלא אמר רבי אלא בנותן לצורף, אבל לעובד כוכבים אחר – אינה בטילה לדברי הכל. ואולם כשנותן לישראל, אין חילוק בין צורף לשאינו צורף. ויש אומרים שאף בישראל דוקא בצורף בטלה (עפ"י רמב"ם ראב"ד ורמב"ן).

ב. להלכה נחלקו הראשונים האם יש ביטול ע"י מכירה. ונקטו הפוסקים לעיקר כפי הדעה המקילה, וכל שכן בתשמישין ובנויין, שבאלו יש אומרים שאין דינם כע"ז וודאי בטלים (ע' יו"ד קלט, יב וברמ"א קמו, יח; שו"ת דובב מישרים ח"א לו);

הניחיה הבעלים והלכו להם למדינת הים ואין דעתם לחזור – גם זה תלוי במחלוקת רבי וחכמים (תד"ה דא').

בימוסיאות פגומות, נחלקו אמוראים האם בטלו בפגירתם אם לאו. [ומזבח שלהם, הבנוי מאבנים הרבה – אין מותר עד שיהא מנותץ ברובו, ואין די בפגימה לבדה].

א. להלכה, בימוס שנפגם מותר – כרבי יוחנן וריש לקיש, וכפי שנהג עולא בעצמו (רמב"ם ח, יב).
ב. מזבח, ישנה דעה בירושלמי שצריך לפגום כל אבן ואבן [ורובו ככולו. מראה הפנים]. וי"א די בנתיצה כלשהי. ולהלכה עד שינתץ רובו.

יש אומרים שאם הנכרי מבטל מרצונו החפשי, יכול לבטל באמירה [ואף במחשבה] בלבד ואין צריך מעשה (ראבי"ה, מובא במרדכי פ"ג וברמ"א יו"ד קמו, ז).
ע"ע לעיל מט אודות אופני ביטול אשרה.

צד. א. האם היה מועיל ביטול לאשרות שנמצאו בשעת כניסת ישראל לארץ?

ב. חפץ של ישראל הנעבד על ידי נכרי על דעת בעליו – האם הוא נאסר והאם מועיל לו ביטול?

ג. האם מותר לשבת על בימוסיות שמעמידים בדרכים לצורך העמדת אלילים עליהן?

א. אשרות הנמצאות בשעת כניסת ישראל לארץ – אין מועיל להן ביטול, הואיל והארץ וכל המחובר לה שייכת לישראל בירושה מאברהם, הרי האשרות הן ע"ז של ישראל שאין להן בטלה לעולם, לכך הצריכם הכתוב גידוע ושריפה. [ומה שהיתה יכולת לאסרן לגויים שעבדום – מפני שבזמן חטא העגל גילו ישראל שנוה להם בעבודתן, והרי אין ידוע אלו אשרות נעבדו באותה שעה ואלו נעבדו רק לאחר שחזרו ישראל בתשובה].

ב. חפץ של ישראל שעבדו אחר; אם בעליו גילה דעתו שנוה לו בכך, כגון זקף לבינה להשתחוות עליה ולא השתחוה ובא עובד כוכבים והשתחוה – אסורה עולמית ואין לה ביטול, שהרי היא של ישראל. ואם לא גילה דעתו – מותרת, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

אין מועיל גילוי דעת אלא כלפי אותה לבינה שהישראל זקף (תוס', דלא כרבנו שמואל). ואם היה גילוי דעת גם על שאר דברים – נאסרו, כדרך שהיה בזמן חטא העגל שאיוו להם אלהות הרבה.

ג. בימוסיות רגילות שעכו"ם מעמידים עליהן אליליהם – אסורות. [ואם הן פגומות – מחלוקת אמוראים, כנ"ל].

אולם אותן שמעמידים לצורך המלכים העוברים, ואין עליהן ע"ז בקביעות, הואיל והמלכים רגילים להניח דרך זו וללכת בדרך אחרת ואינם חוששים להן, הלכך גם הכמרים שהעמידן מבטלים אותן (תוס') ומותרות.

בימוסיות שעבדו להן ישראל בשעת הגזרה, אעפ"י שהגזרה בטלה – אותן בימוסיות לא בטלו. ואף אם ננקוט שע"ז שעבדוה מאונס לא נאסרה, יש להניח שהיה איזה מומר שהשתחוה לה ברצון (גמרא נד.). ולבימוסיות אלו אין מועיל ביטול, כדין ע"ז של ישראל (ע' בחדושי הגר"ר בנגים ח"א לו, ג).

דף נד

צה. א. העובד לדבר של חבירו שלא מדעתו, האם בכחו לאסרו?

ב. מי שאנסוהו עובדי כוכבים להשתחוות לבהמתו, האם נאסרה זו לגבוה?

ג. חפר בורות בקרקע-עולם לעבודת כוכבים, האם הקרקע נאסרה?

ד. חליפי עבודת כוכבים וחליפי חליפיהן, האם הם מותרים? מה הדין בבעלי חיים? מה הדין בשאר איסורי הנאה?

ה. בעלי חיים שנשתמשו בהם לצורך עבודת כוכבים, האם נאסרו לגבוה?

א. מי שעבד לדבר של חברו שלא לרצונו; אם לא עשה מעשה בגוף הדבר, כגון המשתחוה לבהמת חברו – לא אסרה אפילו לגבוה (לפרש"י).

בירושלמי (לעיל ג, ה וכלאים ז, ג) נקטו שאוסר אף לגבוה [ובזה ישבו שם את הברייתות הסותרות, דלא כתלמוד דידן]. וכן מפורש בתוספתא (תמורה ד). וכן נקט הרמב"ם (איסורי המזבח ד, ו' וכס"מ). ואילו הראב"ד השיגו על פי סוגיתנו.